

LUIS BARAIAZARRA, OLERKARI SARIZTATUA

Olerkariaren duintasuna

Edonok autortu nai ezarren, olerkaria gizarteko beste giza-semeak baino mailla batzuk gorago bizi dana da, dudarik bage. Egunokaz sarri agertzen da telebistan espainiar poeta Rafael Al-berti, aspaldian erbesteratua Europa'n eta Amerika'n zear ar-ona ibilli jakuna. Alkar-izketan, poesiari buruz berak beretzar-daukon eretxia azaltzeko eskatu dautsoenean, eztau gauza argirik adierazo nai izan, baiña olerkia naiz norbere atsegiñerako naiz guztizko kulturarako, au da, norbere onerako naiz erriaren alde-rako, poesiari beti ezarri izan jakon balio berezia aitatu dau.

Mundu guztiak, ondo be ondo dakigunez, onartu ta txalo-tu izan ditu olerkariak, antxiña bateko griegoak eta latinak, eta geroagoko izkuntzetakoak. Arein lanak, bertso-lanak, etenbarik argitaratuak izan dira: libururik bikaiñenak poesiz osotuak dozuz. Begira Etxepare'n «Olerkiak», Ohienart'n «Atsotitzak eta Neur-titzak», Joanes Etxeberri'ren «Noelak», Lauaxeta'ren «Bide Barri-jak» eta «Arrats-beran», Lizardi'ren «Biotz-begietan», Orixe'ren «Euskaldunak», Salvatore Mitxelena'ren «Arantzazu», B. Gandia-ga'ren «Elorri», J. M. Lekuona'ren «Muga beroak» eta abar. Zer diño onek? Olerkariak, bere barruko ideia, sentimentu, susmo ta antzeko biotz-intzirak itzez jantzita adierazten dauskuzan gizo-naren egitekoak ba-dauala baliorik eta ederrik.

Lora eder da poesia, askorentzat. Cervantes'ek, bere «Kixo-liburuan, olerkia be, ikutuz beintzat, goratzen dausku: «Oler-diño-, nire ustez, neskatz bat da, samurra ta urte gitxiko etxoa; beste neskatz batzuk daroaz alboetan -jakintza ta antzi guztiak-, berau aberats, eder, txukun ta zoragarri jazteko; in-sail guztiak ditu zerbitzari, duiñago ta bikaiñago bilakatu edin.

Poesia deritxogun neskatz onek, ondorioz, ez dau esku-tutuz edo-ta arnasa loiz maskaldua izan nai; ez dau nai kaleak ar erabilerik, ez enparantza egaletan, mezulariak dagienez, ira-azterik; ezta jaunen jauregietako baratz eta ezpaloi bazterre-ots-egiterik. Lotsor dozu-ta, ixiltasuna maite.

Bakotxak gaiñera -darrai Cervantes'ek- bere izkuntzan era-tsi bear ei dau bere antzea, bere trebetasuna. Omero'k grie-ko eta Bergili'k latinez erakutsi eben. Erabagiz, bada, antxiña zateko olerkari danak amaren bularretik edoski eben izkuntzan aldu ta adierazo ebezan euren gogoeta, biotz-ondo ta gaiñera-zer guztiak, eta etziran joan ezelan be arrotz-izkera billa; eu-gangan eukien bear ebena. Ez daitela, beraz, gitxi-etsia izan ale-tan poeta bere izkuntzan idazten diardualako, ezta gaztelarra, eta «bizkaitarra» be bere izkuntzan idazten daualak.

«Olerkaria jaiotzez da olerkari», diño Cervantes'ek, garai ar-zabal ebillen eritxiari jarraituz. Onek argi esan nai dau oler-karia amaren sabeletik datorrela ederraren senaz jantzita, duin-ta, arnas aunditan. Eta olakoak, zeruak emondako argi ta ler-joera ta griñaz, gauza miresgarriak osotuko ditu.

Alan eta guzti be, berezko su ta indar orri lagundu egin bear jako. Irakurriz, ikasiz eta idatziz gauza eder askoren jabe gin oi da olerkaria, eta olan dagiana ez dagiana baiño askoz ja-rragoa izango da nunbait. Arteak ez dautso berezkoari irabaz-ten, ezta zapaltzen be, baiña bai edertu ta osotzen. Orrela berez-ko ta artea naste, artea berezkoaz indarturik, poeta oso, txit-ko aterako da.

Sari irabazle

Gaur egun zabal autortu geinke; sari asko ta onak daukagu idazleok eta olerkariok, geure sorpenen bidez, diru-mordoak eskuratzeko, naiz-ta poetak geienez diru-gose exkaxa erakutsi. Sari edo poesi-leiaketa orretatik bat Eusko Jaurlaritzak babesten dauan «Lizardi Saria» da. Poesigintzan ixurritako izerdiak zelabait ordaintzeko, urtero legez emon oi dan saria.

Oitura au ez da gero gaurkoa. Igaro gizaldian zear be d'Alabadie'k eta besteak eratzen zituen euskal Lore-jokoetan, esaterako beti izan oi zan olerki-sariketaren bat. Geroago, gerra aurreratu, 1930'tik asita, «Euskaltzaleak» alkarteak, J. Ariztimuño zuzendutako, 1936'rarte, eta 1937'an be, gudatean ain zuzen, Bilbo'n Ariztimuño zuzendutako, Goiri'ren omenez ospatzeko giñan, naiz-ta orduko izkillu zela parta gogorak zirala-ta, ospakizunik ez egin.

Urteak joan urteak etorri, Guatemala'n «Euzko-Gogoa» Donostia'n «Atracción y Turismo»'k eratutako konkurtsoak eta Mitxelena'ren saioak albora itxi barik, «Karmel» lenengo «Olerti» iru-illerokoa gero asi ziran (1959) ementxe Larrea. Olerti-Egunak ospatzen eta gaur be, egundo utsik egiteke, jaso oi ditugu anaitasun eder bizian. Gaur naiko bananduta gabiltzako edo, beiñola aiñak ez dabez euren lanak bialtzen, baiña urtero jaso oi doguz mordo galantak, gero «Olerti» aldizkaria azaltzen diranak.

Gure olerkari saritsuk be, ots, Luis Baraiazarra'k bialdu izan dauz bere lanak bein eta berriz Olerti Egunera ta beste aintzira olako konkurtsuetara; baita sari politikak eskuratu be. Azken iraupenak balio aundia dau-ta, Euzkadi'n gaur diruz ta ospa daukagun saririk aundiena jaso dausku, Lizardi Saria. Maikoak beti bardiñak, naiko zorrotz, atzetiko ta berekoi diralarik -onek aillagiñean otzitu ta murriztu daroa olerkari askoren goa-, Baraiazarrak polito egin eban galbae meetik igarotze erreza. Eta emen daukagu, naiz-ta bere jaiotzetiko apaltasunaz

ados ez egon, Parnaso gaintxoan kukurruku zolian.

Olerki sarituak

Ez da bakarra saria irabazi eban poesia, 13 olerkik osoturi-txorta bat baiño. Txorta oni deritxa: «Bakardadeko bertso-lake». Ona amairuon izenak: «Lokatzetik birsortuko da» (igaz-urriel ikaragarria zala-ta); «Monastegi zaharra» (Markiña'ko emeldar komentua); «Gelan» (olerkariak bere gelan dagian bi-modua); «Gabon gaueko sentipenak» (mundu aberatsa euskal-arentzat); «Ene oporrak mendian» (mendia bai eder opor-tan be); «Biziaren taupadak» (or-emen ikusitako zerak mar-koen); «Bizia itzaliz» (orbelak lurrean, orma zaarrak untzo-); «Poesia Bizia» (olerkiak oro bizi-erazten); «Amildegira hurbiltzen» (drogaen kondaira); «Harriaren mezua» (euskal-arian arri asko mezulari); «Lurraren mezua» (barne-ikaraz or-are lurralde); «Hego haizearen hegoetan» (kolore bako aizea-ten antzeko dira gaurko modak); «Laratx ondoko koplak» (aitita amama kontu-kontari sutondoan).

Emen geiegi ez luzatzeko, lau bakarrik aztertuko doguz txortxo bat: 1) «Lokatzetetik birsortuko da»; 2) «Ene oporrak mendian»; 3) «Biziaren taupadak» eta 4) «Amildegira hurbiltzen». Lokotxak dau bere eztia; txaska zuk be, irakurle, pixkat.

«Lokatzetetik birsortuko da»

Euskalerrian, edonun legez, noiztik noizera uiol batzuk izan dira, kalte galantak bazterretan egiñik. Ori jazo zan igaz be abuztuaren ogeta seian. Urratu ziran goiak eta beiñolako uiol-dian iduri bealde guztiak urez estaldu, uri ta errietako etxe, korta, bide ta soloetan esan-ezin alako okerrak egiñik.

Olerkariak orduan ikusi ta sentidua da emen amar zortzi bertso-lerrokotan abesten dauskuna. Ikusi a eta sentidu a kilikor dau oraindik, eta orixe adierazten aapaldi landuetan. Ona lee-mengo aapaldia:

«Euria, tximista, trumoia
betoskoz jantzirik da goia
zeru-zola burrunbadaka,
tximista-geziz grakadaka.
Bestetako ohial urdina
herio-mehatxuz gordina,
milaka zatitan urratuz
goiak behean hots amorratuz».

Ederto pintatzen dau bat-batean sortu oi dan ekatxa, tximista, trumoi, euri... Goiak baltz, illun; beiak urez aserik. Eta luzaroan olan jarraituz, bazterrak suntsitzen, azken uiolean legera. Udan, opor-giroa zan, jai-egunak amaitu samar. Lanerako nago. Leendik lanik-ezaren eztena, ta orain triskantza onen samina. Eroan eziña benetan. Kantuz diardu olerkariak:

«Dena eziñaren ezina
ondamendiaren samina
urek dena trumilka bilduz
lur-zintzurretatik amilduz
guztia hautsiz atzaparka
hor zehar utziz lokatz-marka...
horra tristurazko trixkantzak!
Badu honek gerraren antza».

Gudatean Durango'n, Gernika'n eta onako errietan egindako bonba-ausiabarrak dakar gogora uiolaren okerra aundiazteko. Era orretako gatzetan bai kaskar gizon arroputza! Ezizaren eziñak ez dau egorik gaiñez egan egiteko.

Ura aurrera doa, indar ezigatxa bere-bere dauala. Zorbenetan aren abiada Urko ta Artibai arru ta mendi-arte zela. Negarra izten dau doan bidean. Eriotzak be egin ditu. Olerkariak, samiñez:

«Noragabe uren ahoan
lokatzezko zurrunbilan
bizirik jaso dute ama.

Hura zen, baina, hura dramal:
hiru seme eraman ditu,
urak brastadaka txikitu;
berez bizigarri den ura
eraile zakar bihurtu da».

Atzo eder ziran kaleak, or loi, zikin, urak kaleratu ziranetik. Zelako kale-jira! Dana erauzi dau errotik; basa-iñauteria bebatu ta kaleetan.

«Ondamendi biharamona:
haurrak dardar, triste amona,
ondakin-zakar multzo itsusi
ezin da besterik ikusi;
horra hor trixkantzaren lorratz,
etorkizuneko ordu garratz!»

Baiña zuk, gure erri, ez etsi. Gaurko lana biarko lore, ta orrelaxe izan be. Erri batuaren indarra, nok neurtu? Gaur urte bete geroago, Bizkai osoak burua jaso dau. Itxaropenaren ondorena, barru-kemenaren frutua. Gaur kaleak leen baiño dotoreago, apaiñago daukaguz; etxeak zuriago, dendak dizditsuago...

«Ene oporrak mendian»

Gaur modan dago oporrak artzea, udaldian lanari agur eginda, mendian, itxasaldean, atsegiñen jakun lekuan amabost egun naiz illabete emotea. Baraiazarra'k komentuko eguneroko beregiñez gaiñera eskolak emoten ditu egunero Mertzedeako ikastetxetan, eta onek, dakigunez, beti nekarazten dau irakaslearen izatea.

Eta olerkaria, bere gurpilla ta etxola artuz, ba-doa mendira. Nora? Ba al dak! Igaz ara, Añamendi aldera; aurten Gorbei al-tzora. Noznai dozu zoragarri mendia, edertasunez ase-betea. Mendizale ta udatiarrok ez, otoi, onda gure mendiak, gure ibarrak, gure baserri ta iturriak. Izadiak lastan besarkatzen gaitu beti.

Eta olerkariak, opor-aldiz mendiratu danean, onela dabe:
 «Izadiaren altzoan nago
 haren taupadak dastatzen
 giza-bortxatik jarein zaizkigun
 basanderekin jostatzen.
 Pago azpiko orbel iherrak
 hots kraxkatuz ahoskatzen,
 goroldiotan ene oinatza
 bigunki da sehaskatzen.
 Hemen naukazu, Izadi sorgin!
 zure mahaian bazkatzen».

Au Izadiaren ederra, gure mendi-troketako atsegiña, dastatu dauanak bakarrik idatzi leike. Bakotzak, bere griñai leku emonik, antxe daukaz bere atsegin tokiak. Asko ta askori, arima garbiai nik esango, atsegiñik aundi zoragarrienak mendiko lillura-giroak dakartsez. Urbasa'ko oroldi ta bedar gurien bigunak Umetako seazkaz gogoratzen olerkaria; maitemindurik dabil oian barrana. Antxe aurkitu dau galdutako Aberria be.

Egunez ara-ona zorakortu ondoren, gabaz kendu-ipiñiko etxolan, pago azpian lo dagi: izarrak ditu bitzi zeru-azpian; egoak damotsa gau-kontzertua, kirkerrak kantuz diardue. Loia be kantagai dau:

«Haur bat bezala lokartuko naiz
 haiek gitarra jotzean.
 Izadi amak ondoan jarri
 didan kontzertu-hotsean.
 Argi bitako muga beltza den
 gaueko tarte motzean,
 hantxe etzan naiz ohialpe hartan
 Uste ohe arrotzean,
 horma gabeko paret xumedun
 sehaskaren bihotzean».

Itxartu da ta or datorkio egunsentia, «minbera» nuntz Mendi gaineko egian agertuz dator, zalantzazko jaiotza barra

iduri. Atarira doa poeta, loaren marka begitik kendu eziñik... Patxo gozoa emon deutsa goizak, «haize leunez aurpegian».

Eta era orretan ainbat egun, mendiaren zoriontasunean murgilduta. Goruntz biotza, otoia gorago! Gero, jakiña, tristeia beera-bearra!

«Biziaren taupadak»

Olerki arin txanbeliña. Inguruan bizia daukazu taupaka. Igarri barik ernetan da bedarra, «lurraren goiz-orduko jaikiera eme».

Katakume biurria beti jostati, jauzi ta itzulika; arratsaldeko orduetan begiak illinti. Udabarriz artaldeak nun-nai zuri, eta bedardi orlegietan, bildots txikiak urduri. Kortako txaltxoari kopla oneik eskintzen dautsoz:

«Ikuilu lurruntsuan
 txaltxoa da jaio,
 menturazko hauzia
 askatasun-saio;

giro barri epela
 hain arrotz ez zaio,
 orkatilen gain zutik
 tinkatu da iaio».

Erabat eioak dira beste bost estrofak be, txori-familia, saia-ren aitz-zuloko txitaldia, pago ta arizpeetako perretxiku ta ondoak, eta abar gogoraruz.

«Masail gorritto
 egunsentiaren lore

geure eskutan,
 moldakor, plastilinore».

errepika onekin amaitzen ditu bederatzi zortziko txikiak.

«Amildegira hurbiltzen»

Bederatzi aapaldiko poema, amaika silabako lau bertso-lerroko. Onela:

— 11, (a)
 — 11, (b)
 — 11, (a)
 — 11, (b)

Errima ondo zaintzen dau, baiña erdiko etenari ta sinalefari
ez dautso jaramonik egiten.

Gazte-zale da olerkaria. Gaurko gazteak, orraititño, arrisku
itzalean ikusten ditu. Noragabeko sutan bait dabiltza! Ames zu-
rrunbillo itsuan, paradizu orixe dalakoan. Siñisgogor, ukakor,
naigabetuak. Olerkariak onela ikusten ditu:

«Dena ukatzen, lehena gaitzesten
gaztea higikun irakinduan;
nagusian hitzik ez du sinisten,
saminez dabil aire suminduan».

Goiak eta beiak madarikatua, bide ertzeko sasitzan itxia
dala, uste dau. Eta zer dagi? Drogara jo. Or amildegia.

«Hor dago drogaren amildegia
galbideko ezten ihesgarria
atsegin gisako izterbegia
gaitz etsiaren eremu larria».

Zek daroa ortara gure gaztedia?

«Oztopoak, zangotrabak, kateak
eraman dute drogan murgiltzera
odola garrez, hertsirik ateak,
amildegira doa hurbiltzera».

Bai, baztertu-zorigaitzez ikusten dabez euren buruak; gizarteko
gaitzen sari artean. Baiña itxaropen-dirdira iragarten dau olerka-
riak, «ilunbetako gau izukorrean». Onela amaitzen dausku bede-
ratzigarren bertso-moltzoa:

«Borrokarien herriko gazteri,
erroien haragi ustel ez izan!
Zertan zaude hor lokatzean eri?
Amets-egunsentiz zuti gaitezan!

Onakoxeak ditugu Aita Luis'en olerkiak, Lizardi-Sariketara
bialdu zitunak. Gaiñ-gaiñetik ikusi doguz; merezi leukie, alan be,

arterketa sakon bat.

Olerkari da. Ortan jardun izan da, ta orretan diardu gaur
be, olerkigintzan. Asti-arteak ez ditu alperrik galtzen. Orrez
gaiñ, esan daustienez, orain arte idatzi ta sariz txalotuak izan di-
ran oler-lanakaz bilduma joria osatzeko asmoz dabilkigu. Erria-
ren izkuntza -euskera- maite dauana ezin eskuzuri ta fardel bizi.

Aita Onaindia

«OLERTI - EGUNA» LARREAN

Beste urteetan legez, aurten be, Larrean
«Olerti-Eguna» ospatuko da.

Noiz? Azaroaren 18'an, igaz erabagi zanez.

Poesi-leiaketa, iru zatitan: I. Lirika. II. Poema,
eta III, bertso-sailla.

Noizko lanak bialdu? Urrillaren azkenerako
egon daitezala Larrean.

Jaia? Beti legez, Mezea amaika t'erdietan
sariak emon eta irakurketa, bazkaria ta gaiñera-
koak.

Noren omenez? Ilbarri dogun Aita Bo-
nifazio, kaputxiño langille, euskaltzale zintzo ta
olerkari ona omenduko da.

AITA ONAINDIA